

ÉRVELÉSI TÍPUSOK A SZÓLÁS- ÉS SAJTÓSZABADSÁG MEGALAPOZÁSÁVAL ÉS KORLÁTOZÁSÁVAL KAPCSOLATBAN AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK LEGFELSŐ BÍRÓSÁGÁNAK JOGGYAKORLATÁBAN ÉS EZEK ÉRTÉKSZOCIOLÓGIAI RELEVÁNCIÁJA

FEKETE BALÁZS*

1. Bevezetés

1.1. A kutatás módszertana

E tanulmány célja, hogy közelebb vezessen annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy az Egyesült Államok *Supreme Court*-ja (Legfelső Bíróság, a továbbiakban: SC) milyen szempontokra alapozza a szabad véleménynyilvánítással kapcsolatos döntéseit és ezek mögött milyen általános, alapvetően társadalomfilozófiai vonatkozású megállapítások fedezhetők fel. A fenti kérdésre értelmesen válasz csak a kutatási előfeltevések pontos megfogalmazásával és nyilvánvalóvá tételével adható, a módszer megválasztása ugyanis önmagában meghatározza mind a kutatás tárgyát, mind pedig kijelöli az eredmények leglényegesebb jellemzőit.

Az elkövetkezendő kutatás első lépésben a dokumentumelemzés módszertanát alkalmazza egyes SC ítéletek kapcsán. Kiindulópontunk az, hogy a bírósági ítéletek nem csak a jogrendszerben normatív relevanciával rendelkező szöveggként – azaz jogi szöveggként – olvashatóak, hanem egyszerű szöveggként is, és azokban – mint minden más szöveg esetében – egyes értékek kifejeződésai is azonosíthatók.¹ Azaz a kutatás számára nem a SC ítéletek jogi vonatkozásai (a bíróság álláspontja, ennek viszonya a korábbi döntésekhez, az érvelés során használt jogi konstrukciók stb.) lesznek fontosak, hanem annak értékhordozó és –közvetítő természete.²

A döntések háttérében álló értékek és a belőlük kirajzolódó értékkonstellációk azonban csak legritkább esetekben tárulhatnak fel közvetlenül az ítélet szövegéből. A jogi szövegek, különösen a bírói döntések sajátossága, hogy különféle érvelési konstrukciók uralják azokat. Ezek természetesen sokféleképpen csoportosíthatóak a jogász logika sajátosságai szerint.³ Mégis, bárhonnan is közelítjük meg ezeket az érveléseket, egy jellemzőjük mindig közös: minden esetben egy meghatározott álláspont elfogadtatása a céljuk. Ez az álláspont pedig, természeténél fogva, választást jelent az adott tényállásra és abból kirajzolódó jogi problémára adható lehetséges és adekvát jogi válaszok közül.⁴ Ezért a bírói ítéletek érvelése egyben egy meghatározott érték melletti állásfoglalást is jelent más, ugyanilyen érvekkel „védhető” értékekkel szemben.

Az előbbieken alapján e tanulmány egyes – a véleménynyilvánítás szabadságának szemszögéből – alapvető SC ítéletek értékszociológiai vizsgálatára tesz kísérletet a dokumentumelemzés nem kvalitatív módszereit felhasználva. Ennek érdekében:

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar; tudományos munkatárs, MTA Társadalomtudományi Központ Jogtudományi Intézet. E-mail: fekete.balazs@jak.ppke.hu

¹ Lásd: Rudolf REZSOHAZY: *Sociologie des valeurs*. Paris, Armand Colin, 2006. 48–54.

² A jogi szöveg sajátosságairól lásd részletesen: James Boyd WHITE: *Reading Law and Reading Literature*. In: uő.: *Heracles' Bow. Essays on the Rhetoric and Poetics of Law*. Madison, The University of Wisconsin Press, 1995. 77–106.

³ Lásd részl.: SZABÓ Miklós: *Trivium: grammatika, logika, retorika joghallgatók számára*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001.

⁴ Vö. Michel VILLEY: A joglogika története. In: VARGA Csaba (szerk.): *A jogi gondolkodás paradigmái – szövegek*. Budapest, Szent István Társulat, 2006. 7–14.

(i.) első lépésként azonosítja az ítéletekben megtalálható legfontosabb, a véleménynyilvánítási szabadság szempontjából releváns érvelési mintákat⁵; majd

(ii.) megvizsgálja, hogy ezek milyen értékek és egyéb társadalomfilozófiai előfeltevések felé mutatnak;

(iii.) az így azonosított értékek egymás mellé illesztéséből pedig kirajzolódhat az, hogy a SC vonatkozó esetjoga milyen értékek konstellációja – ha létezik egyáltalán ilyen – mentén épül fel, vagyis hogyan látják a véleménynyilvánítási szabadság elméleti kérdéseit az Egyesült Államok jogi kultúrájában.

Az eredmények jelentőségét nem kell hangsúlyozni, hiszen az amerikai megoldások a sajtó- és véleménynyilvánítási szabadság területén napjaink egyik meghatározó „szólásszabadság-jogi” paradigmáját alkotják. Az elméleti alapok megértése pedig az e paradigma hatása alatt formálódott más – hasonló vagy eltérő – nemzeti szabályozások, illetve jogalkalmazói gyakorlat hátterének megismeréséhez is közelebb vezethetnek. Az amerikai gyakorlat befolyását az európai szólásszabadsággal kapcsolatos jogi gondolkodásban jól jelzi, hogy még akkor is relevánsak és élők ezek az érvek a vitákban, ha esetlegesen egy adott jogszabály vagy konkrét döntés más alapokon születik.⁶

1.2. Az amerikai bírói stílus sajátosságai

Az amerikai bírói stílus sajátosságait jelen keretek között nem lehet, sőt nem is kell részleteiben bemutatni. Azonban, mivel a kontextus ismerete elengedhetetlen, bizonyos jellemzőire mégis érdemes utalni. Az első fontos pont, amit rögzíteni kell, hogy az Egyesült Államokban alkalmazott bírói stílus, noha a *common law* jog kultúrából ered,⁷ mégsem osztja tökéletesen annak jellemzőit. A *common law* analógia csak annyiban igaz, hogy a 19. század első feléig az amerikai bírói ítéletek javarészt osztották az angol bírói ítéletek jellemzőit, a 19. század második felétől azonban érvelésük és stílusuk egyre inkább önállósult, és ezzel önálló – egyesült államokbeli – stílus kialakulása vette kezdetét.⁸ Azaz, nem szabad a *common law* ítéletekkel kapcsolatos előfeltevéseket automatikusan érvényesíteni az amerikai döntések vizsgálata során.

A modern amerikai bírói ítéletek legfontosabb, a döntések érvelésére is hatást gyakorló jellemzői a következők: (i.) a bírák szívesen használják az ún. statisztikai szillogizmust, azaz ha már van egy nagyobb számú hasonlóképpen eldöntött ügy, akkor ezek alapján a jövőbeli ügyeket is hasonlóan hajlamosak eldönteni;⁹ (ii.) a bírák általában ugyanazon a szinten kezelik a döntés forrásait, és így előfordulhat, hogy a jogszabályok mellett a döntésben relevánsak lehetnek olyan további források (pl. *Restatement*-ek, enciklopédiák, tankönyvek vagy szakcikkék), melyek kontinentális szemmel nem rendelkeznek jogi kötőerővel és így idegennek tűnnek;¹⁰ (iii.) az átlagos SC ítéletek rövidebbek, mint az átlagos angol felsőbbbírósági döntések, noha léteznek kivételek természetesen, de megállapítható, hogy a SC

⁵ Az SC érvelési mintáinak elemzéséről a hazai szakirodalomban lásd: Molnár András: Érvelési minták a „Lochner-bíróság” munkaidő- és minimálbér-szabályozás alkotmányosságátvizsgáló döntéseiben. *Jogelméleti Szemle*, 2009/4.

⁶ Az Első Alkotmánykiegészítés külföldi hatásáról összefoglalóan lásd: Timothy ZICK: *The Cosmopolitan First Amendment. Protecting Transborder Expressive and Religious Liberties*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013.

⁷ Kiindulópontként lásd: Bernard RUDDEN: Bírótság és törvény Angliában, Franciaországban és Szovjet-Oroszországban. In: VARGA Csaba (szerk.): *Összehasonlító jogi kultúrák*. Budapest, 2000. 287–303.

⁸ Jean-Louis GOUTAL: Characteristics of Judicial Style in France, Britain and the U.S.A. 24 *The American Journal of Comparative Law* (1976) 55.

⁹ *Uo.* 51–52.

¹⁰ *Uo.* 53.

bírásra nem jellemző az angol ítéleteket uraló hosszas történetmesélés és érvelés.¹¹ Mint látható, tudatában kell lenni az amerikai bíráskodás *common law* gyökereinek, de helyesebb egy önálló jellemzőkkel rendelkező, saját stílusként felfogni az SC ítéleteit és a bírák érvelését és óvatosan bánni az esetleges angol analógiákkal.

2. Elemzés

2.1. A kiindulópont – az Első Alkotmánykiegészítés

Mielőtt a döntéseket meghatározó érvelési mintákkal foglalkoznánk, mindenképpen ki kell térni azok kiindulópontjára: az Első Alkotmánykiegészítésre. Ez az alkotmányos rendelkezés definiálja ugyanis azt a kiinduló jogi helyzetet, mely alapján az egyes konkrét tényállásokat meg kell ítélnie a bírának.

Az 1791-ben, a *Bill of Rights* részeként, az alkotmányszöveghez illesztett első kiegészítés három alapvető jogot nevesít, és ezek egyike a szólás- és a sajtószabadság. A kiegészítés szemlélete mindegyik felsorolt jog esetében a negatív szabályozásra épül, azaz kifejezetten tiltja, hogy a Kongresszus olyan jogszabályt fogadjon el, mely e jogokat korlátozná vagy csorbítaná. A szabályozás tehát a klasszikus alapjogi dogmatikát tükrözi; az alkotmánykiegészítés arra kötelezi a jogalkotót, hogy tartózkodjon minden olyan jogalkotástól, mely alkalmas lenne a polgárok e jogát csorbítani, vagy a gyakorlását megnehezíteni.¹²

Az SC elé kerülő konkrét esetekben tehát a bírának mindig ezt a tilalmat kellett érvényre juttatniuk, e tilalom volt az a pont, mely érvelési mozgásterük végső határát kijelölte. A bírói mozgásteret azonban jelentősen kiszélesítette maga a szöveg, mely a jogkorlátozás tilalmán túl gyakorlatilag semmilyen további támpontot nem adott az ítélkezéshez. Így lényegében a bírák kezébe tette le az ítélkezéshez szükséges különféle elvek és tesztek kidolgozását, és azok folyamatos fejlesztését. Nem véletlen, hogy a kérdéskör kiemelt szakértője, Thomas Irwin Emerson, egy igen kritikus megjegyzésében kifejezetten felhívta a figyelmet arra, hogy a SC-nak nincs egységes és átfogó elmélete arról, hogy valójában hogyan is kell ezt a szakaszt alkalmazni.¹³ Nem csak a bírák, hanem a kutatók is számos értelmezést alkottak e kiegészítés „pontos” értelméről és alkalmazásáról, ezért a rá vonatkozó szakirodalom gyakorlatilag végeláthatatlan. Az Első Alkotmánykiegészítés szólásszabadságra vonatkozó rendelkezése tehát már számtalanszor került jogi viták középpontjába, és az egyes problémák kapcsán számos, egymásnak is ellentmondó álláspont mellett érveltek már.

Az Első Alkotmánykiegészítés valójában tehát jogi kérdések és problémák végtelen tárháza, hiszen az élet is állandóan produkál olyan új jelenségeket – gondoljunk csak a média technológiájának robbanásszerű fejlődésére –, melyek érintik a szólásszabadságot, továbbá a közgondolkodás és –beszéd problémaérzékenysége és színvonala is folytonosan változik. E problémagazdagság, mely komoly kihívás elé állítja az ítélkezést és a tudományos kutatást, azonban jelen kutatás szempontjából kifejezetten előnyös, hiszen az újabb és újabb tényállások, illetve a közgondolkodás változásai a SC bírait is folytonos reflexióra készítetik, és ezzel jogi érvek folytonos megújítását is inspirálják. Azaz, még arra is találhatunk példát, hogy egyes társadalmi-kulturális változásokkal párhuzamosan a korábbi jogértelmezést kifejezetten felülírják.

2.2. Az egyes érvtípusok

¹¹ *Uo.* 56.

¹² A szöveg szó szerint így rendelkezik: „A Kongresszus (...) nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot (...).”

¹³ Thomas Irwin EMERSON: *The system of freedom of expression*. New York, Random House, 1970. 15.

A szólás- és sajtószabadsággal foglalkozó ítélkezési gyakorlat legfontosabb döntéseinek fent bemutatott, értékszociológiai irányú elemzését követően hat önálló érvtípust lehet megkülönböztetni. Mivel a kutatás nem elemezte az összes e területhez kapcsolódó SC ítéletet, azt természetesen nem állíthatjuk, hogy kizárólag ezek az érvtípusok léteznek, azt azonban talán meg lehet kockáztatni, hogy ezek tekinthetők a legjelentősebbnek.

A hat érvtípust a következőképpen csoportosíthatjuk.

(i.) A szólás- és sajtószabadságot megalapozó érvek. Ezek közös jellemzője, hogy olyan szempontok megfogalmazására törekcszenek, melyek igazolják e szabadságok létét és korlátozásuk általános tilalmát.

(ii.) A szólás- és sajtószabadság korlátozását megalapozó érvek. Ez az érvcsoport nem csak azért lényeges, mert rámutat e szabadságok korlátaira és így jelzi, hogy a politikai, társadalmi vagy kulturális realitás mennyiben befolyásolja egy ilyen absztrakt alapjog működését. Azért is lényeges, mert a különféle korlátok természete valójában a megalapozást is jobban megérthetővé teszik, mivel azok határainak kijelölésével jobban körülhatárolhatóvá és megérthetővé teszik az alapjogok mellett álló érveket.

Az első csoportba két érv tartozik:

- (1.) az igazság érvényre jutása az eszmék és gondolatok szabad piacán keresztül;
- (2.) a közvélemény információhoz való jogára történő hivatkozás.

Ezzel szemben a második csoportban négy önálló érvet találunk:

- (3.) a háborús helyzetre történő hivatkozás;
- (4.) a szólásszabadság abszolút jellegének tagadása;
- (5.) a technikai fejlődés és az erőforrások szűkösségének hangsúlyozása;
- (6.) egyértelmű és azonnali jogellenes cselekedet megvalósítása vagy az irányuló felbujtás.

Ad. 1. A véleménynyilvánítás szabadságának klasszikus megalapozását Holmes bíró egyik különvéleményében találhatjuk meg először. Az 1919-ben az SC elé kerülő *Abrams*¹⁴ ügyben a bíróságnak egy angol és jiddis nyelven 1918-ban New Yorkban terjesztett forradalmi röpirat miatt kiszabott börtönbüntetés alkotmányosságáról kellett döntenie. A röpirat szerzői a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkoztak, míg az alsóbb szintű bíróság az USA háborús érdekeit sértő és veszélyeztető összeesküvés miatt szabott ki szabadságvesztést.

Noha a bíróság helybenhagyta a korábbi ítéletet és elfogadta azt az érvet, hogy háborús helyzetben a véleménynyilvánítás joga korlátozható, mivel a rendkívüli helyzet felülírja a bevett szabályozást, Holmes bíró különvéleményében¹⁵ mégis vitatta ezt, és ezzel egy olyan érvet alapozott meg, mely a véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos ítéletek kiinduló pontjává és szinte állandó toposzává vált.

„Azonban amikor az emberek majd megértik, hogy több egymással küzdő nézetrendszer felett is eljárt már az idő, talán még annál is jobban, mint ahogy a saját viselkedésük alapjaiban hisznek, el fogják hinni, hogy a végső jót a gondolatok szabad kereskedelmével jobban el lehet érni, és hogy az igazság legjobb próbája egy gondolat (meggyőző)ereje, mely alapján a (többi gondolatral zajló) piaci versenyben el tudja magát fogadtatni, és hogy az igazság az egyetlen

¹⁴ *Abrams v. U.S.* 250 U.S. 616 (1919).

¹⁵ Holmes gondolkodásának filozófiai alapjainak bemutatását lásd: András KOLTAY: *Justifications for Freedom of Speech*. In: *Freedom of Speech. The Unreachable Mirage*. Budapest, Complex, 2013. 3–8.

alap, melyen az emberi kívánságokat meg lehet valósítani. Valójában ez az alkotmányunk alapja. Ez kísérlet, ahogy az élet is kísérlet.”¹⁶

Mint láthatjuk, Holmes úgy véli, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának értelme az, hogy az igazság érvényre jutását biztosítja. Az eszmék és a gondolatok szabad versenye szerinte szükségszerűen vezet a hibás – vagy: „nem-igaz” – megfontolások fokozatos eltűnéséhez, mivel azok fokozatosan kiszorulnak a közgondolkodásból a versenynek köszönhetően. Ez a gondolatmenet a kézenfekvő közgazdasági analógiák – piac, verseny, hatékonyság – alapján könnyen érthető, és megfelelő alapot kínál a lehetséges korlátozások igen szigorú szemléletéhez, hiszen a korlátozások – kapcsolódjanak bármilyen okhoz – lényegében az igazság fel- és megismerését teszik lehetetlenné; azaz az igazság érvényre jutásának feltételeit, magát a piacot torzítják.

Brandeis bíró a *Whitney* ügyben¹⁷ betérjlesztett különvéleményében – melyet Holmes is támogatott – az előbbi koncepciót vetítette ki a politika világára. Ebben az ügyben az SC bírái azt vizsgálták, hogy alkotmányos-e az a törvény, mely alapján egy állampolgárt pusztán csak a Kaliforniai Kommunista Munkapártban viselt tagsága miatt elítélhetnek politikai és társadalmi felforgatásért (*criminal syndicalism*). A SC alkotmányosnak találta a jogalapot szolgáltató kaliforniai törvényt, azonban Brandeis különvéleménye igen találóan mutatott rá a szólásszabadság és a politikai közbeszéd összefüggéseire.

Véleménye szerint az ilyen kérdések megítélésénél sosem szabad szem elől téveszteni, hogy az állam fő célja, hogy szabaddá tegye az embereket és segítse kiteljesedésüket. A szabadság tehát egyszerre érték és eszköz is e célok megvalósításában. A politika világában pedig erre azért is van különösen szükség, mert a „politikai igazság” felfedezése és elterjedése csak a szabad véleménynyilvánításon keresztül lehetséges. Azaz, nem csak az általában vett igazság, hanem a politikai igazság is csak a szabad és korlátok nélküli viták során kerülhet felszínre és juthat el a társadalom tagjaihoz.¹⁸ Az esetleges korlátozásokat pedig ehhez az eminens érdekhez kell igazítani, és csak a legszükségesebb esetekben lehet azokat igazolni. Brandeis szerint csak a világos és közvetlen veszély fennállása – a „*clear and present danger*” doktrína – igazolhat ilyen beavatkozásokat.¹⁹

A későbbi ítéletek több irányban is finomították ezt a koncepciót. A politikai értelmezést továbbgondolva például rámutattak, hogy a gondolatok szabad áramlásának biztosítása jelentősen hozzájárul a jövőbeli politikai és társadalmi változásokhoz, tehát – végső soron – a gondolatok szabad piaca egyben a társadalmi-politikai haladás előfeltétele.²⁰ Azaz, a lehető legmegengedőbben kell a tartalmakat kezelni, de ez – mint azt a SC a *Miller* ügyben kifejtette – nem jelent korlátlanyságot. Az üzleti célú pornográfia védelmét például nem lehet egy lapon említeni a véleménynyilvánítási szabadság alapkérdéseivel, mivel ez „leértékelheti” az Első Alkotmánykiegészítés lényegét, és mögötte álló, a szabadságért zajló történelmi küzdelmet, hanem sokkal inkább joggal való visszaélésnek kell tekinteni.²¹ Azaz a kifejezetten obszcén tartalmú közléseket szabályozni kell a tagállamokban, de a fenti célra mindig tekintettel kell lenni, és lehető legkorlátozottabban kell beavatkozni; továbbá ezzel összhangban a beavatkozás mércéjét is a lehető legjobban el kell távolítani a folyamatosan változó morális értékítéletektől.²²

¹⁶ 250 U.S. 630.

¹⁷ *Whitney v. California* 274 U.S. 357 (1927).

¹⁸ 274 U.S. 375.

¹⁹ 274 U.S. 374.

²⁰ *Miller v. California*, 413 U.S. 15 (1973), 35.

²¹ 413 U.S. 34.

²² A bíróság amellel érvel, hogy nem létezi nemzeti morális mércé (*national standard*), hanem kortárs közösségi mércék (*contemporary community standards*) léteznek, melyek földrajzi értelemben változhatnak. 413 U.S. 37.

Társadalmi értelemben pedig egyes ítéletek érvelésében az a gondolat is megjelent, hogy az eszmék és gondolatok szabad áramlása, itt most nem a szabad piac metaforát használják, de az analógia tagadhatatlan, valójában az igazság közös kereséséhez és a társadalom életképességéhez is nélkülözhetetlen.²³ Ebből következően a közléseket, attól teljesen függetlenül, hogy igazak-e vagy nem, a lehető legszélesebb körű védelemben kell részesíteni, mert azok magát a szabadság értékének tiszteletén nyugvó társadalmi létet biztosítják.

Nem nehéz észrevenni a fentiekben egyfajta küldetésstudatot, mely szerint az igazságot – legyen az általános vagy politikai jellegű – mindenképpen érvényre kell juttatni, és ennek a leghatékonyabb eszköze a korlátozás nélküli verseny. Amelyik gondolat kiállja a közbeszéd próbáját és képes az emberek többségével elfogadtatni magát, azt a társadalmi és politikai fejlődés igazságának tekinthetjük. A jog szerepe ebben a folyamatban az, hogy biztosítania kell azt a mechanizmusrendszert, melyen keresztül a gondolatok e „szabad piaca” fenntartható, illetve lehetővé teszi annak összehangolását egyéb releváns érdekekkel (pl. a kormányzati érdek, külső feltételek stb.)

Ad. 2. A véleménynyilvánítás szabadsága megalapozásának másik stratégiája fennköltéssé nem hasonlítható az előbbi pontban bemutatotthoz. Azonban logikailag szorosan kapcsolódik hozzá. Az igen összetett, és a véleménynyilvánítási szabadság problémakörét átfogóan bemutató 1969-es *Red Lion Broadcasting* ügyben – ez az ügy azt a kérdést járja körül, hogy vajon összhangban van-e az Első Alkotmánykiegészítéssel az ún. *fairness doctrine*, mely alapján a frekvenciák hasznosításáért felelős hatóság előírja, hogy a közügyek kapcsán a rádióknak és tévéknak minden érdekelt félnek *fair* (méltányos) lehetőséget kell biztosítaniuk véleményük kifejtésére – megjelenik az az érv, hogy a véleménynyilvánítás szabadságát biztosító alkotmányos szabályok célja valójában a jól informált közvélemény megteremtése.²⁴

A SC szerint a fentiek alapján a közvélemény kifejezetten jogosult arra, hogy „megfelelően hozzáférjen a társadalmi, politikai, esztétikai, erkölcsi és egyéb eszmékhez és tapasztalatokhoz.”²⁵ Ugyanis csak az ilyen információk birtokában lehet képes egy közösség saját ügyeiben eljárni. Végső soron a demokrácia eszméje, noha ezt így nem mondja ki a bíróság, de megfogalmazása mégis egyértelműen erre utal, csak akkor valósítható meg, ha a polgárok valódi információk birtokában vannak. A minél tökéletesebb informáltság elérése érdekében pedig a véleménynyilvánítás szabadságát nem csak a kormányzati beavatkozástól kell megvédeni – és ezen a ponton továbblép az érvelés a „gondolatok szabadpiaca” érv keretei között kifejtettek – hanem ugyanígy védelmezni kell a magánérdekekből történő tartalmi cenzúra ellen is, érvelt a bíróság. Az informált közvélemény követelménye tehát alapot kínál a véleménynyilvánítási szabadság körében történő mind kormányzati, mind magánjellegű beavatkozásokkal szembeni fellépés igazolásához.

A SC szemében tehát a demokratikus társadalmi folyamatok működéséhez nélkülözhetetlen a lehető legszélesebb körben informált közvélemény – hiszen csak így tud a közvélemény dönteni az „eszmék szabad piacán” megjelenő különféle gondolatok mellett vagy azokkal szemben. A közvélemény tájékoztatása tehát az előbbieken elemzett, az igazságot felszínre hozni képes szabad piac működésének szükséges előfeltétele, és ezért eszközjelleggel kapcsolódik ahhoz.

Ad. 3. A véleménynyilvánítási szabadság korlátozási lehetőségeinek egyik legkorábbi elfogadott megoldása a háborús helyzetre történő hivatkozás volt. A háborús helyzet, a

²³ Pl. *Hustler Magazine v. Falwell* 485 U.S. 46 (1988), 51.

²⁴ *Red Lion Broadcasting Co., Inc. Etc., et al, Petitioners, v. Federal Communications Commission et al. / United States et al., Petitioners, v. Radio Television News Directors Associations et al.* 395 U.S. 367 (1969), 393.

²⁵ 395 U.S. 390.

hadiállapot mint kivételes állapot szembeállítása a „normális” helyzettel az ókori római diktatúra intézménye óta az alkotmányjogi gondolkodás fontos eleme, és ezért az erre az érve alapozott jogkorlátozások az alkotmányjog tudománya számára is – általánosságban – elfogadhatóak. Az Egyesült Államok SC-ja ezt az érv rendszert több esetben is alkalmazta a 20. század háborús konfliktusai során és azokkal kapcsolatban történő véleménynyilvánítások megítélésénél.

A SC az 1919-es *Schenk* ügyben²⁶ pontosan megfogalmazta a háborús helyzet és a véleménynyilvánítási szabadság összeütközésének feloldása során alkalmazandó elvet. Ebben az esetben egy 1917-ben kinyomtatott háborúellenes szocialista röplap, mely a besorozás a despotizmus egyik formájának nevezte és szenvedélyesen agitált a háború ellen, kapcsán indult eljárásban kiszabott büntetés alkotmányosságáról kellett dönten. Az alpereseket ugyanis e röplapok terjesztése miatt bűnösnek találták és elítélték. Vagyis a bíróságnak azt kellett meghatároznia, hogy a háborús helyzetben hol húzódnak a véleménynyilvánítási szabadság határai, védi-e ez az alkotmányos jog a háborúellenes megnyilvánulásokat.

Holmes bíró kristálytisztán válaszolta meg a fenti kérdést:

„Elfogadjuk, hogy mindahhoz, amit az alperesek ebben a röplapban megfogalmaztak, a legtöbb esetben és normális időkben alkotmányos joguk lett volna. Azonban egy cselekedet milyensége azoktól a körülményektől is függ, melyek között végrehajtják. (...) Amikor a nemzet háborúban áll számos dolog, amit békeidőben talán meg lehet fogalmazni, olyan mértékben akadályozza a nemzet erőfeszítéseit, hogy azokat nem lehet addig kijelenteni, amíg a katonák harcolnak, és ezért egyetlen bíróság sem részesítheti azokat alkotmányos védelemben.”²⁷

A fenti gondolatot Holmes tovább csiszolja az *Abrams* ügyben adott, már idézett különvéleményében, ugyanis itt kifejezetten utal arra, hogy „a háború olyan veszélyeket okoz, melyek más időszakban nem léteznek”.²⁸ Tehát még az ő szemében sem az a vita tárgya, hogy lehetséges-e egy ilyen esetben egy alkotmányos jog korlátozása, hanem a korlátozás pontos feltételeinek megállapítása. Véleménye szerint a mérce ebben az esetben „az azonnali veszedelem közvetlen veszélye (*present danger of immediate evil*), vagy az annak előidézésére irányuló szándék”.²⁹ Amennyiben ez megvalósul, a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása legitim még Holmes szerint is, aki – mint korábban láthattuk – önmagában értékjellegét tulajdonít e jognak, és annak legszélesebb körű önállósága és korlátozhatatlansága mellett érvel.

A háborús helyzet kivételessége mellett egy vietnámi háborúhoz kapcsolódó ügyben megjelent az érvelés másik fontos eleme: a nemzeti érdek. Az *O'Brien* ügyben³⁰ O'Brien és három barátja nagyobb tömeg előtt elégette 1966 tavaszán a sorozási igazolását (*Selective Service registration certificate*), és azzal védekeztek, hogy ezzel háborúellenes érzéseiknek adtak hangot. Ezt követően ezért a tetteért az alsóbb szintű bíróságok elítélték, mert sértette a hadkiegészítésre vonatkozó törvény egyes rendelkezéseit. A bíróságnak azt kellett tehát eldöntenie, hogy vajon ez a cselekedet – egy hivatalos katonai igazolás elégetése mások jelenlétében – a szólásszabadság gyakorlásának minősíthető-e, és így megérdemli-e az alkotmányos védelmet.

²⁶ *Schenck v. U.S.*, 249 U.S. 47 (1919).

²⁷ 249 U.S. 52.

²⁸ 250 U.S. 628.

²⁹ *Uo.*

³⁰ *United States v. O'Brien* 391 U.S. 367 (1968).

A SC ezt az időszakot „nemzeti válsághelyzetnek” minősítette, és amellet tört lándzsát, hogy „a hatékonyan működő hadkiegészítő rendszer működése vitális nemzeti érdek”,³¹ ezért az igazolások tönkretétele vagy megsemmisítése esetét büntetni rendelő törvényszakas nem alkotmányellenes önmagában. További probléma, és alkotmányos jogokra hivatkozó érvelést gyengítő kérdés, hogy vajon maga a tett – egy igazolás elégetése – egyáltalán szimbolikus megnyilatkozásnak (*symbolic speech*) tekinthető-e, és így védi-e az Első Alkotmánykiegészítés. A bíróság e pontnál jelezte, hogy nem tudja elfogadni azt, hogy önmagában bármilyen cselekvés ilyen szimbolikus megnyilatkozásnak tekinthető, és ha még O’Brien cselekedete bele is férne ebbe a kategóriába, akkor sem biztos, hogy alkotmányos védelemben részesül.³²

A SC végső soron megalapozatlannak találta az alkotmányos aggályokat és amellet érvelt, hogy a körülményekre és a cselekedet jellegére tekintettel O’Brien és barátai „performanszát” nem illeti meg az alkotmányos védelem.

E két példa, melyek történelmileg eltérő korokban születtek, jól mutatja, hogy a háborús helyzet az egyik klasszikus érv, mely alapján az egyébként igen széleskörűen értelmezett véleménynyilvánítási szabadságot az SC precízen meghatározott feltételek mellett – létező közvetlen és azonnali veszély, a korlátozásnak alapul szolgáló jogszabály alkotmányossága – korlátozhatónak tartja. E mögött nyilvánvalóan az az utilitarista gondolat is meghúzódik, hogy a háború során a győzelem érdekében szigorúbb mércét kell érvényesíteni az olyan cselekedetekkel szemben, melyek a nemzet elsődleges érdekeit veszélyeztetik.

Ad. 4. A SC két világháború közötti gyakorlatában jelenik meg egy minőségileg új érv a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásáról. A fentebb már említett *Whitney*-ügyben a felperest felforgatás vádjával (*criminal syndicalism*) börtönbüntetésre ítélték a radikális, a Szocialista Pártból kivált Kaliforniai Kommunista Munkapártban való aktív szerepvállalása miatt. E párt célja, mely az Amerikai Kommunista Munkapárton keresztül belépett a moszkvai központú Internacionáléba is, a munkásság politikai megszervezése és egyesítése volt, és kifejezetten a proletárdiktatúra megteremtésére törekedett.

A védelem egyrészt a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítés irányából, a büntető tényállás megfogalmazásának általánossága és bizonytalansága, másrészt az Első Alkotmánykiegészítés alapján is vitatta az ítélet alkotmányosságát. A véleménynyilvánítási szabadság kapcsán a bíróság elméleti igénytel kijelentette, hogy „az alkotmány nem teremt abszolút jogot a felelősség nélkül beszédre”,³³ továbbá „korlátlan immunitást sem hoz létre az nyelv összes lehetséges használatára”.³⁴ Vagyis, a véleménynyilvánítás alapjogának, mégha kiemelkedő szerepet is tölt be az alkotmányos rendben és a társadalom működésében, az ítélet érvelése szerint természetesen vannak korlátai.

Az USA tagállamai pedig szabadon dönthetnek arról, hogy szabályozó jogkörükben (*police power*) meg kívánják-e büntetni azokat, akik visszaélnék ezzel az alapjoggal. A bíróság szerint ez alapvetően a következő területeken képzelhető el: olyan megnyilvánulások, melyek (i.) kedvezőtlenül érintik a közjólétet (*public welfare*), (ii.) bűncselekmény elkövetésére bátorítanak, (iii.) megzavarják a köznyugalmat, valamint (iv.) a kormányzat alapjait veszélyeztetik és annak jogellenes megdöntésére biztatnak.³⁵ Látható, hogy a közbiztonság és a köznyugalom (*public peace*) követelménye az a mérce, amit e döntés fényében a tagállamok esetlegesen érvényesíthetnek egyes véleménynyilvánítási formákkal szemben.

³¹ 391 U.S. 381.

³² 391 U.S. 376.

³³ 274 U.S. 371.

³⁴ *Uo.*

³⁵ *Uo.*

E döntés egyrésztől lényeges alkotmányelméleti szempontból, mert kimondta azt, hogy még a véleménynyilvánítási szabadság sem teljesen abszolút jog, hanem más, alapvetően közösségi érdekek alapján korlátozható. Másrésztől az ítélet alkotmányjogi szemszögből is releváns, mert a SC rábízta a fenti általános tétel megvalósítását a tagállamokra, és eltekintett attól, hogy bármilyen egységes, szövetségi mércét alkosson. Az egyes konkrét, a szólásszabadságot valamilyen közösségi érdekből korlátozó jogszabályok megalkotása a tagállamok szabályozó kompetenciába (*police power*)³⁶ tartozik tehát, és így, ha születik ilyen, az bizonyára a tagállam közvéleményének, értékrendbeli elköteleződésének kifejeződéseként is felfogható.

Az alapjogok szövetségi szintű érvényesítése a második világháborút követően folyamatosan csökkentette a tagállamok önálló szabályozási hatásköreit.³⁷ E folyamat részeként értékelhető, hogy az SC az ötvenes évektől kezdve elvetette a fenti érvet és a véleménynyilvánítási szabadságra hivatkozva alkotmányellenesnek tekintette azt, hogy egy tagállam általánosságban büntesse a megnyilatkozások bármely típusát (*overruling*). Azaz, hatályon kívül helyezte a *Whitney* formulát. A SC a korlátozást kizárólag akkor látta elfogadhatónak, ha a megnyilatkozás közvetlenül jogellenes cselekedetre biztat, vagy nagyon valószínű, hogy ilyen hatása lenne. Ebből az érvelésből kiindulva az SC alkotmányellenesnek találta azt az ohio-i törvényt, mely alapján pénz- és börtönbüntetésre ítélték felforgatás miatt egy Ku Klux Klan vezetőt, aki a feketéket Afrikába, a zsidókat pedig Izraelbe kívánta visszaküldeni, és bosszút kívánt állni a kormányzaton a fehérek elnyomásáért.³⁸

Ad. 5. Az 1969-ben hozott *Red Lion Broadcasting* döntés³⁹ jól illusztrálja a SC nyitottságát a különleges külső körülmények mérlegelésének irányába, illetve az ebből fakadó dogmatizmusmentességét. Ebben az ügyben a bíróságnak arról kellett döntenie, hogy alkotmányos-e az, hogy a frekvenciákat kiosztó állami szerv (*Federal Communications Commission*) a nyertes rádióadóknak előír bizonyos tartalmi követelményeket. Ezek középpontjában az ún. *fairness* doktrína állt, mely kötelezővé tette, hogy egy közérdeklődésre számot tartó ügyben minden érintett – meghatározott feltételek mellett – kifejtse a véleményét. A Bizottság kifejezetten meghatározta, hogy vitás közügyek kapcsán történő személyes támadások, illetve politikai jegyzetek és álláspontok közvetítése esetén mindenképpen meg kell adni a fenti lehetőségét.

Különös figyelmet érdemel, hogy a bíróság érvelését alapvetően nem jogi, hanem ténybeli kiindulóponton alapította, és ebből vezette le több lépésben a *fair* „megjelenései” feltételek biztosítást előíró szabályok alkotmányosságát. E kiindulópont pedig nem volt más, mint a rádiósugárzás rendelkezésére álló frekvenciák behatárolt száma, azaz a sugárzáshoz kulcsfontosságú feltételek szűkösége. E ténybeli helyzet igazolja, végső soron, egy alapjog korlátozását a rádióadások területén. Amennyiben az állam a közérdek alapján nem avatkozna be a frekvenciák kiosztásába és nem szabályozná felhasználásukat – érvelt a bíróság – az magát a rádiózást lehetetlenítené el, és az így kialakuló káosz és kakofónia a véleménynyilvánítás szabadságát tenné lehetetlenné a rádióban.

Az átlagosnál szigorúbb tartalmi követelmények alkotmányosságát a rádióadások körében a bíróság egy több lépésből álló érvelési lánc segítségével támasztotta alá. Kiindulásként arra utalt, hogy az „új”, elektronikus média tulajdonságai igazolják az Első Alkotmánykiegészítés eltérő alkalmazását, különösen azért, mert csak a létező frekvenciák egy kis része használható

³⁶ Kiindulópontként lásd: Santiago LEGARRE: The Historical Background of the Police Power. 9 *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* (2007) 745–796.

³⁷ Vö. *uo.*

³⁸ *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969).

³⁹ *Red Lion Broadcasting Co., Inc. Etc., et al, Petitioners, v. Federal Communications Commission et al. / United States et al., Petitioners, v. Radio Television News Directors Associations et al.* 395 U.S. 367 (1969).

fel valóban hatékonyan a rádióközvetítések számára. Itt azt is meg kell jegyezni, hogy a használható frekvenciák egy részét nem lehet a média céljaira felhasználni, mert más területen van rájuk szükség (pl. repülés, hajózás stb.).

További fontos ténybeli elem, hogy sokkal többen szeretnék rádióadásokat sugározni, mint ahányan ezt a valóságban megtehetik a frekvenciák szűkössége miatt, és pontosan emiatt nincs értelme a sugárzás jogát az Első Alkotmánykiegészítés egyénekre vonatkozó jogaihoz hasonlítani, vagy azzal összevetni. Érdemes megjegyezni, hogy ha – tisztán elméleti szempontból – szó szerint értelmeznék az Első Alkotmánykiegészítést, akkor a koncessziós rendszer jogellenes lenne, ez pedig a rádiós kommunikációt lehetetlenítené el teljesen, tehát nem lehet a külső körülményeket egyszerűen figyelmen kívül hagyni. Fontos az is, hogy az Első Alkotmánykiegészítés senkinek sem biztosít jogot arra, hogy egy frekvenciát monopolizáljon, és ezzel másokat kizárjon a véleménynyilvánításból.

Azaz, és ez a döntés legfontosabb pontja, e ténybeli körülmények között az Első Alkotmánykiegészítés valójában megalapozza a kormányzat lehetőségét arra, hogy az általános alkotmányos követelmények – legitim és komoly érdek, kellő pontosságú szabályozás, arányosság – tiszteletben tartásával „korlátozza” a frekvenciajogosultakat. Ennek célja pontosan az Első Alkotmánykiegészítés céljainak érvényre juttatása; annak biztosítása, hogy további vélemények is megjelenjenek a médiában.⁴⁰ Vagyis az alkotmányosság megítélésénél a hallgatók érdeke a legfontosabb, nem pedig a frekvencia-jogosultaké, hiszen csak így biztosítható a véleménynyilvánítás valódi érvényesülése.⁴¹

A bíróság tehát egyértelműen állást foglalt amellett, hogy a véleménynyilvánításra vonatkozó szűkebb körülményeket a rádiósugárzás különleges feltételrendszerében a bevettől eltérően kell értelmezni, és azokat a körülményekhez kell alakítani. Ennek lényege pedig, hogy a frekvencia-szűkösség körülményei között csak a kormányzati korlátozás biztosíthatja az alapjog érvényesülését, mivel a kormányzati kontroll hiányában a közérdeket maga alá gyűrné a műsorszolgáltatás monopóliuma. E monopólium pedig az eszmék szabad piacát szüntetné meg, és annak beláthatatlan társadalmi-politikai következményei lennének.⁴²

Amennyiben tehát különleges körülmények legitim érdekekkel találkoznak, a tartalmi kérdésekbe történő egészen részletes kormányzati beavatkozás sem minden esetben ellentétes az Első Alkotmánykiegészítéssel. Ez pedig különösen fontos lehet a média robbanásszerű technikai fejlődése által előidézett új helyzetek jogi megítélésénél. A SC tehát nyitva hagyta annak a lehetőségét, hogy a véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos kérdéseket eltérő fizikai és technika körülmények hatására a „klasszikus” alkotmányossági tesztől eltérően ítélik meg – természetesen az Első Alkotmánykiegészítés szellemiségével összhangban.

Ad. 6. A véleménynyilvánítási szabadság alapvető „végpontja” a SC gyakorlata szerint a közvetlen veszélyhelyzet előidézése vagy az erre irányuló kifejezett szándék. Noha a formula első megfogalmazása idején még több féle kifejezést is használtak e korlátnak a körülírására,⁴³ napjainkra a „*clear and present danger*” (világos és közvetlen veszély) doktrína megjelölés terjedt el.⁴⁴

⁴⁰ Érdekes módon a SC specifikusan a nyomtatott sajtó esetében nem fogadta el ilyen irányú, a vélemények sokszínűségének biztosítására hivatott korlátozások lehetőségét az szerkesztők szabadságára alapozva. Vö. Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo, 418 U.S. 241 (1974).

⁴¹ 395 U.S. 390.

⁴² *Uo.*

⁴³ Pl. „speech that produces or is intended to produce a clear and imminent danger” (olyan beszéd, mely egyértelmű és azonnali veszélyt teremt, vagy pedig erre irányul) (Abrams); „the present danger of immediate evil or an intent to bring it about” az azonnali veszedelem közvetlen veszélye, vagy az annak előidézésére irányuló szándék (Abrams); „words used (...) are of such a nature as to create a clear and present danger that they will bring about the substantive evils that Congress has a right to prevent” (világos és közvetlen veszélyt

A formula alapvető kifejtése Holmes bíróhoz kapcsolódik, aki a már többször hivatkozott *Abrams* ügyben megfogalmazott különvéleményében utalt először erre a lehetőségre. Összhangban felfogásával, mely az eszmék szabad piacában látja a közjó megvalósításának garanciáját, Holmes csak a legszigorúbb feltételek mellett tartja korlátozhatónak a véleménynyilvánítási szabadságot. Azonban, ebben az esetben fenntartások nélkül elfogadja a korlátozást. A másokat fenyegető közvetlen veszély, vagy ilyen veszély okozásának szándéka az a végpont Holmes szemében, mely fennállása esetén a kormányzat jogosan korlátozhatja az alapjaiban szinte korlátozhatatlan alapjogot.⁴⁵ Ez az érv individualista természetű, mivel a másoknak való közvetlen károkozást, esetleg életük veszélyeztetését hivatott megelőzni.

A szintén 1919-ben eldöntött *Schenk* ügy ítélete egy példa segítségével kívánta megvilágítani, hogyan kell a fenti formulát értelmezni.

„Azonban egy cselekedet milyensége azoktól a körülményektől is függ, melyek között végrehajtják. A véleménynyilvánítási szabadság legszigorúbb védelme sem védené azt az embert, aki hamisan tüzet kiált egy színházban és ezzel pánikot kelt. (...) A kérdés minden esetben az, hogy az adott körülmények között elhangzó szavak képesek-e egyértelmű és azonnal veszélyt teremteni, és okozhatnak-e olyan komoly veszedelmet, melyet a Kongresszusnak joga van megelőzni.”⁴⁶

A *Schenk* döntés értelmében tehát e mérce valójában nem egy általánosan és egyértelműen meghatározható korlátot jelent, hanem azt követeli meg, hogy az egyes megnyilvánulásokat egyedi kontextusukba visszahelyezve kell értékelni. Amennyiben egy megnyilatkozás az adott helyzetben alkalmas ilyen közvetlen veszély előidézésre, lásd a színházpéldát, akkor nem illeti meg az alkotmányos védelem. Ennek legfontosabb következménye pedig az, hogy amennyiben ez a megnyilatkozás minősíthető különféle tagállami büntetőjogi rendelkezések alapján, akkor ezek alkotmányosságát az adott esetben nem lehet a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos alapjaiból kiindulva vitatni.

Ezt a „végső” tesztet egy Ku Klux Klan vezető elítélésének alkotmányossága kapcsán fejlesztették tovább a *Brandenburg* ügyben. A bíróság érvelése egy új elemre alapozta a korábban már letisztult doktrínát megtartva az időbeli közelség követelményét. A közvetlen veszély okozása helyett ugyanis jogellenes cselekedetéről beszél a bíróság, és lényegében a azonnal jogellenes cselekedetekre való felbujtást teszi meg új mércévé.⁴⁷ Érdekes kérdés, hogy ez mennyiben jelenti egy új teszt születését, beszélhetünk-e például *Brandenburg*-tesztről *clear and present danger* doktrína helyett?⁴⁸ Természetesen több válasz is lehetséges, de fontos azt figyelembe venni, hogy a jogellenes cselekmények, mivel mindig valamilyen védett érték ellen irányulnak több, mint valószínű, hogy közvetlen és azonnali veszélyhelyzetet is teremtenek – pl. egy gyilkossági kísérlet –, tehát a megfogalmazás különbségei ellenére sem tűnik úgy, hogy a *Brandenburg* döntés új alapokra helyezte volna a korábbi gyakorlatot. Ami inkább problémát okozhat az az, hogy a jogellenes cselekedetek említése valószínűleg korlátozza a korábbi megfogalmazáson alapuló korlátozás hatáskörét, mivel egyáltalán nem biztos, hogy minden veszélyhelyzet közvetlenül megvalósít egy bűncselekményt is; gondoljunk bele, a klasszikus példa szerint, tüzet kiáltani a színházban sem bűncselekmény – különösen akkor lehet ez a probléma szembetűnő, ha visszaemlékezünk

teremtő szavak, amelyek olyan érdemi veszedelmeket okoznak majd, amit a Kongresszusnak joga van megtiltani. (*Schenk*)

⁴⁴ Az eredetéről lásd Andras KOLTAY: *Restriction of Hate Speech and the Clear and Present Danger Principle*. In: Andras KOLTAY: *Freedom of Speech. The Unreachable Mirage*. Budapest, Complex, 2013. 127–132.

⁴⁵ 250 U.S. 627.

⁴⁶ 249 U.S. 52.

⁴⁷ 395 U.S. 447.

⁴⁸ Vö. Koltay: i. m. 131–132.

Holmes bíró érvelésére, aki szerint mindig az adott körülmények között kell megítélni e szempontból egy cselekedetet.

Nagyon érdekes Douglas bíró különvéleménye, mivel ő kifejezetten a „clear and present danger” elv elvetését szorgalmazza. Különbséget kell ugyanis tenni szerinte a gondolatok és nyílt cselekvés között, és csak a cselekedetek korlátozhatóak. A gondolkodás és a gondolatok kifejtése ellenben nem lehet kormányzati ellenőrzés tárgya, mivel ezek kizárólag az egyénre tartoznak. Továbbá, e követelmény fenntartása jogi érvelési problémákhoz is vezet, hiszen csak mesterkéltnél kategóriák megalkotásával lehet elhatárolni az egyes vitatott megnyilatkozásokat. Ilyen kényszerű és mesterkéltnél megoldás például az a megkülönböztetés, hogy valaki aktív tagja-e a kommunista pártnak vagy pedig nem aktív, és ezért a meggyőződésük erőssége is eltérő (komoly vagy bizonytalan) – és ez alapján értékelni ügyüket alkotmányos szempontból. Douglas bíró elsöre igen radikálisnak tűnő álláspontja jól mutatja azt az eredendő problémát, ami már Holmes megfogalmazásában is szembevetődött: csak esetről-esetre lehet ezt az elvet alkalmazni, nincs valódi általánosítható tartalma azontúl, hogy egy megnyilatkozás azonnal veszélyhelyzetet teremtsen.

3. Értékek az érvelés háttérében

A tanulmány bevezetőjében már jeleztem, hogy a fontosabb, véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos érvelési típusok meghatározását követően a kutatás következő lépése az érvelések háttérében található értékek azonosítása.⁴⁹ Ezek az értékek egyes esetekben egészen direkt módon megjelenhetnek egy ítélet szövegében – pl. az igazság mint az emberi élet alapja (*Abrams* ügy) – máskor hatásuk inkább áttételes – pl. az egyének védelme (ugyanígy az *Abrams* ügy) – de ennek ellenére jól kivehető. Módszertani értelemben azt kell még jelezni, hogy a véleménynyilvánítási szabadság korlátait meghatározó érvelési minták értéksszociológiai szempontból ugyanolyan fontosak, mint az azt megalapozók, ugyanis azáltal, hogy valamilyen szempont miatt korlátozhatónak látják ezt az alapjogot rámutatnak egy olyan értékre, mely érvényesülése e területen lényeges.

A fenti érvelési minták alapján véleményem szerint nyolc érték egyértelműen azonosítható a véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos SC gyakorlat háttérében. Ez a felsorolás természetesen nem kimerítő, bizonyára továbbiak is felfedezhetőek, de ez a nyolc érték mindenképpen a legjelentősebb e területen.

(i.) Az igazság. Az igazság mint a véleménynyilvánítási szabadságnak értelmet adó alapérték szerepe vitathatatlan az SC felfogásában. Ez az érték az alkotmányos szabályozás legvégső célja. A véleménynyilvánítási szabadság célja, hogy annak gyakorlása elvezessen az igazság érvényesüléséhez, vagyis a társadalmi és politikai viták során, feltételezhetően, ha azokat nem torzítja semmilyen külső körülmény és korlátozás, a számos versengő vélemény közül „kiválik” az igazság, mivel annak meggyőző ereje minden más nézetrendszerrel maga alá kényszerít.

(ii.) Társadalmi és politikai haladás. Ha megfigyeljük a bíróság érvelését, akkor azt is észrevehetjük, hogy az igazság mellett, hogy az alkotmányos szabályozás végcélja, más értékkel eszközviszonyban áll. Elvont módon megjelenik ugyanis a politikai és a társadalmi haladás eszméje is a bírák érvelésében, és a politikai igazság érvényrejutása kapcsán kifejezetten hangsúlyozzák, hogy az haladás előfeltétele is. Vagyis, a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos garanciái az igazság érvényrejuttatásán keresztül igazából a társadalmi-politikai haladás szolgálatában állnak. Csak az igazság vezethet egy társadalom fejlődéséhez, vélhetően a SC bírái több döntés során is.

⁴⁹ A sajtószabadság vonatkozásában hasonló szempontból vizsgálja annak elméleti háttérét és értékrendszerét Russel L. Weaver *The Press and Freedom of Expression* c. – jelen kötetében olvasható – írásában.

(iii.) A verseny. A kizárólag szigorú feltételek mellett korlátozható véleménynyilvánítási szabadság megteremti a gondolatok és vélemények szabad piacát, melyen azok tökéletes versenye uralkodik. E verseny önmagában egy érték, ugyanis a szabad versengés során lehet lemérni egy gondolat meggyőző erejét, és így igazságtartalmát. A szabad verseny érték szerepe lehet az alkotmányos korlátozásokkal szembeni szigorú és következetes tartózkodás egyik fontos magyarázata, mivel nélkül az igazság és a haladás is illuzórikussá válna.

(iv.) Az informáltság. Egy demokratikus társadalom működésének alapfeltétele a megfelelő informáltság, mivel csak a megfelelő tudással rendelkező állampolgárok tudnak valódi döntést hozni saját életükről. A véleménynyilvánítási szabadság működésében az informáltság is önálló értékként manifesztálódik, az alkotmányos garanciák ugyanis egy ilyen állapot elérését is garantálják elméletben. Amennyiben szükséges, ez az érték még – különleges helyzetekben – a kormányzati beavatkozást is legitimálhatja, különösen ha az ennek érdekében történik.

(v.) A közösségi érdek általában. A háborús helyzettel kapcsolatos ítéletek mutattak rá, hogy a véleménynyilvánítási szabadság egyik inherens korlátja a közösségi – vagy más megfogalmazásban: a nemzeti – érdek. Azaz, e szabadság gyakorlása során is mindig tekintettel kell arra lenni, hogy az nem vezethet a közösség (a nemzet) alapvető érdekeinek sérelmére, mint például a hadkiegészítő mechanizmusok zavartalan és hatékony működése. Amennyiben egy véleménynyilvánításnak is tekinthető megnyilvánulás ilyen alapvető nemzeti érdekekkel kerül szembe, abban az esetben az alkotmányos garanciák nem mindig érvényesíthetőek.

(vi.) Köznyugalom. A véleménynyilvánítással kapcsolatos problémák megítélésénél, noha csökkenő intenzitással, de még mindig szerepet játszik a köznyugalom. Ha egy megnyilatkozás esetlegesen már a társadalmi vagy politikai rendszer alapjait veszélyeztetné, akkor a köznyugalom és ezen keresztül a stabilitás értékével is megalapozható a korlátozás alkotmányosságát védő érvelés. Tovább, az arra is rámutat, hogy az SC értékvilágában különbséget kell tenni a társadalmi haladás és a társadalmi alapjainak felforgatása között. Az utóbbit nem illeti meg alkotmányos védelem, különösen azért, mert ez egyben a véleménynyilvánítási szabadság gyakorlását is veszélyeztetné.

(vii.) Alkalmazkodás. A SC egyértelműen amellet foglal állást, hogy az alkotmányos védelem garantálásánál mindig figyelemmel kell lenni a külső, technikai és egyéb, feltételekre. Amennyiben a külső feltételek drasztikusan eltérnek az alapjog gyakorlásának bevett feltételrendszerétől (lásd pl. nyomtatott sajtó és a rádiósugárzás közötti különbségeket), akkor az alapjog érvényesülése érdekében e feltételekhez alkalmazkodni kell, és kerülni kell a rugalmatlan, dogmatikus megoldásokat.

(viii.) Az egyének védelme. Utolsóként említhető, hogy a SC érvelése háttérben gyakran észrevehetjük az egyén védelmének motívumát. A *clear and present danger* elv kifejezetten az egyén biztonságát és védelmét teszi meg a korlátozás egyik alapjának. Azaz az egyén veszélyeztetése minden esetben igazolja a véleménynyilvánítás korlátozását, az azonban nehézséget okoz, hogy az egyedi helyzeteket hogyan lehet egy magas absztrakciós igényű alkotmányjogi doktrínába beépíteni.

4. Tanulságok, filozófiai áthallások

Az előbbi elemzés alátámasztja Koltay András gondolatait arról, hogy noha filozófiai értelemben három nagy irányból – az igazság keresése, a demokrácia szolgálata, és az individualista megközelítés – is koherensen megalapozható és kritizálható a véleménynyilvánítási szabadság mint alapjog, a gyakorlatban valójában az ezek mögött álló

értékek összeolvadását láthatjuk.⁵⁰ A fenti elemzés azt mutatta, hogy ezek az értékek nem önmagukban befolyásolják a bírák gondolkodását, hanem egymással több ponton is összekapcsolódnak, egymás létezését előfeltételezik és így gyakorolnak hatást a bírói érvelésre. Erre jó példa lehet az igazság, a haladás és a verseny viszonya. Az igazság érvényesülése nélkül lehetetlen a haladás, a verseny nélkül azonban az igazság – e gondolatrendszerben – nem kerülhet felszínre. Helyesebb tehát úgy fogalmazni, hogy a SC vonatkozó érvelésének hátterében egy jól körülhatárolható értékuniverzumot áll, mely elemei kölcsönös kapcsolatban állnak egymással.

Filozófiai értelemben érdemes Koltay érvelését egy ponton, az előbbieket fenntartva, mégis kiegészíteni. Specifikusan a SC gyakorlatát elemezve feltűnő, hogy abban a legkisebb szerepet az individualista igazoláshoz kapja, és ez is csak az esetleges korlátozás alkotmányosságát alátámasztó értéként jelenik meg. Azaz, talán furcsa lehet elsőre ezt kijelenteni, de az USA bírói gyakorlata, leginkább az igazság keresésének és a demokrácia szolgálatának filozófiai talaján áll, és ezzel összehasonlítva viszonylag visszafogottan emeli be az érvelésébe az individualista elemet. Tehát, filozófiai értelemben a SC elsősorban az igazság érvényrejuttatása mellett elkötelezett, illetve közösségelvű filozófiai előfeltevéseket tesz főként magáévá, és ezekhez képest másodrangúak az individualista szempontok.

Utolsóként érdemes a fent azonosított értékbazist szélesebb összefüggések közé is elhelyezni. Rezsőházy Rudolf történelmi szemmel rekonstruálta az európai értékek fejlődését, illetve kategorizálta azokat.⁵¹ Rezsőházy elemzését és kategorizálását alapul véve arra a megállapításra juthatunk, hogy az SC véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos érvelési mintái mögött álló értékvilág döntően 17–19. századi eredetű, azaz alapvetően modern. Az igazság Rezsőházy álláspontja szerint a kereszténység térhódításával vált általánosan elfogadott értéké Európában, az egyén középpontba helyezése pedig a reneszánsz, majd a reformáció korában kezdődött el az európai közgondolkodásban. Természetesen e két érték azóta is integráns része az európai közgondolkodásnak. A haladás és a verseny a 17. század óta része gondolkodásunknak;⁵² a demokrácia gondolata,⁵³ mely nem működhet a tájékozott polgárok nélkül, a Felvilágosodás korának 'terméke', míg a közösségi érdekek és a köznyugalom biztosítás, illetve a külső feltételekhez való állami alkalmazkodás mind-mind a 19. századi társadalmi, szocialista mozgalmak⁵⁴ öröksége. Összegezve, a SC véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatos döntéseiben egyértelműen modern és európai értékvilág tükröződik, így azok csak az ehhez kapcsolódó filozófiai háttérrel összhangban érthetőek meg pontosan.

⁵⁰ KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai*. Budapest, Századvég, 2009. 43–47.

⁵¹ Rudolf REZSOHAZY: *Émergence de valeurs communes aux Européens à travers l'histoire*. Paris, L'Harmattan, 2012. 31–211.

⁵² *Uo.* 99–109.

⁵³ *Uo.* 118–125.

⁵⁴ *Uo.* 164–166.